

Rodová politika: nové výzvy pre verejnú politiku¹

Silvia Dončevová

Fakulta sociálnych vied, Univerzita sv. Cyrila a Metoda, Trnava

Rodová problematika je fenoménom, ktorý je aplikovateľný na rôzne dimenzie spoločensko-humanitných vied. Štúdia približuje teoretické základy tejto vedy a rozvíja možnosti aplikácie problematiky (najmä však analýzu príčin a riešení aktuálnej situácie) do oblasti verejnej politiky a verejnej správy. Rodová politika je relatívne nová oblasť verejnej politiky, napriek počiatočným tabu a odmietaniu patriarchálne formovaným priestorom, akým politika je, sa rýchlo etabluje a nachádza svoje pevné miesto v oblasti rozhodovania o veciach verejných a verejnom záujme. Text je určený najmä tým, ktorí ešte iba dostanú priestor niečo meniť a zmeniť – študentom (nielen) politických vied.

Kľúčové slová: rod, pohlavie, rodová rovnosť, rodové stereotypy, rodová politika, rodová analýza, gender mainstreaming

Gender policy: new challenges for public policy. Gender studies is a science which deductions of a research can apply to a lot of dimensions of social-humanic sciences. Study approaching theory of its science and evolves possibilities of application of issue (especially analyse of causations and solutions of actual situation) to public policy and public administration. Gender policy is relative new territory of public policy, which quickly locates its consistent place in domain of decision making about public things and public priority. Text is identified for students, not only of political sciences.

Key words: gender, sex, gender equality, gender stereotypes, gender policy, gender analyse, gender mainstreaming

Úvod

Rodové štúdiá tvoria obsah predmetu Úvod do rodových štúdií, ktorý je súčasťou študijných programov Fakulty sociálnych vied ako voliteľný predmet (pre študijný program Verejná správa v letnom semestri prvého ročníka a pre študijný program Sociálne služby a poradenstvo vo verejnej správe v letnom semestri druhého ročníka). Ide o poznanie iného pohľadu na realitu, akú nám nekriticky predostiera patriarchálny systém, do ktorého sa rodíme a ktorého sme po celý život pevnou súčasťou. To však neznamená, že mnohé nemôžeme zmeniť. Prvým krokom je začať od seba: uvedomením si, čoho súčasťou vďaka výchovnému systému sme a kritickým prehodnotením tých hodnôt, ktoré sú prezentované ako „prirodzené“ a „nemenné“. Cieľom tejto štúdie je poskytnúť študentom verejnej politiky a verejnej správy, ale aj príbuzných spoločensko-

¹ Štúdia je súčasťou série textov, ktorých cieľom je prezentácia tém určených študentom študijných odborov politológia, verejná politika a verejná správa, a ktoré sú zároveň študijnými textami nápomocnými pri príprave na štátne skúšky.

humanitných vied, základnú orientáciu v teoretickej problematike a dostupnej odbornej literatúre, predovšetkým slovenských autorov².

I. Základné pojmy

Gender je v súčasnosti veľmi moderným pojmom. Gender mainstreaming, gender equality, gender responsiveness sú pojmy, s ktorými sa ľudia, pracujúci v oblasti verejnej správy, stretávajú pomerne často. Rozhodne častejšie ako kedykoľvek predtým. Popularizácia pojmu gender (angl. rod) môže mať, ako to už v realite býva, pozitívne aj negatívne dôsledky. Ak by sme sa na súčasný trend pozreli očami prvých priekopníčok feminizmu a bojovníčok za základné občianske práva žien, jasali by sme a oslavovali pokrok, za ktorý ony obetovali svoje "pohodlie mužskej ochrany pred sebou samou". Sú však v súčasnosti ženy konečne rovnako slobodné ako muži? Aj pre gender platí, že vždy je možné urobiť viac. Verejná správa ako súčasť záujmu verejnej politiky je oblasťou, ktorá má možnosti skvalitňovať správu vecí verejných implementáciou princípov rodovej politiky, a tak tiež napomôcť lepšiemu a rýchlejšiemu „vstrebávaní“ rodovej problematiky v oblasti verejného záujmu. Kompetencie sú dobrým začiatkom, to ale nestačí. Kompetencie musia byť spojené s vedomím poznania kontextov, ktoré sú v prípade rodovej problematiky presvedčivé a zaväzujúce. Dnes už ani na Slovensku nie je čas riešiť dilemu, či ide iba o trend, prichádzajúci z EU (ako často býva tento „nový“ smer prezentovaný), alebo o odborne podložený fakt, že niekde v minulosti sa stala chyba a my ju už nemôžeme prehliadať. Napokon, stačí nahliadnuť do niektorých aj u nás realizovaných výskumov (za všetky napríklad výskumy Inštitútu pre verejné otázky, EsFem a pod.). Aj ich cieľom je strhnúť "závoj nevedomosti" a pozrieť sa pravde do očí: dlho sme nechali rovnosť a spravodlivosť medzi mužmi a ženami ležať ladom, nikdy nie je neskoro urobiť pre svoj aj cudzí život viac. Politika tieto ambície má, poznanie ich pomôže naplniť. Že v slovenskej politike stále nie sú rodové témy považované za rovnocenné s inými dôležitými témami (čo potvrdzuje aj skutočnosť, že v tomto časopise za 11 rokov existencie nebola uverejnená

² V prípade výskumov ide o širokú škálu výskumných aktivít, ktoré realizovali/realizujú inštitúcie: Inštitút pre verejné otázky (<http://www.ivo.sk/94/sk/projekty>), EsFem (<http://www.esfem.sk/>), Centrum rodových štúdií (<http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=4581>), Aspekt (<http://www.aspekt.sk/>). Do pozornosti chceme dať aj výskum, ktorý sa začne realizovať v roku 2013 na pôde Fakulty sociálnych vied UCM v Trnave. Jeho cieľovou skupinou budú študenti, ktorí majú záujem zúčastňovať sa dobrovoľníckych aktivít, a jeho cieľom vytvoriť Rodový manuál pre dobrovoľníkov, dobrovoľnícke organizácie a neziskové organizácie, ako aj vzdelávací modul pre dobrovoľníkov/záujemcov o rodovú problematiku.

jediná štúdiá alebo recenzie s touto témou), berieme ako realitu, s ktorou sa nechceme zmieriť³. Uvedený text nadväzuje na študijný predmet Úvod do rodových štúdií a je pojmovou a textovou základňou pripravovaného predmetu Rodová politika. Ambíciou tohto textu je začať tam, kde je to najefektívnejšie: pri zrode mladých perspektív.

Gender/rod

Gender (angl. rod) je centrálnym pojmom tejto štúdie. Od pochopenia a schopnosti aplikovať obsah a význam tohto pojmu závisí úspech riadkov, ktoré tu predkladáme. Dôležitým stupňom k pochopeniu problematiky je komparácia a diferenciacia pojmu rod a pohlavie. Ide o pojmy, často mylne považované za synonymá, avšak opak je pravdou: ich rozdielny význam je značný a pre rodovú problematiku kľúčový. V nasledujúcich riadkoch je preto kladený dôraz na pozornosť pojmom a ich významu, ako aj aplikácii poznatkov do praktickej sféry oblastí verejnej správy. Žijeme v spoločnosti, ktorá je postavená na tisícročných základoch tradície, ktorá presadzuje diferenciaciu vlastností, záujmov, činností v kontexte s rodovými rolami, pričom sa odvoláva na biologickú determinovanosť, t. j. na prírodnú zákonitosť a príčinnosť. Antropologické výskumy však poukazujú na skutočnosť, že v rôznych obdobiach vývoja ľudstva, v rôznych (aj súčasných) kultúrach sa líši obsah rodových rol v závislosti od konkrétnej historickej situácie či kultúrnych podmienok. Z toho vyplýva, že nie príroda, ale ľudstvo je pôvodcom nerovného rozdelenia moci a deľby práce podľa príslušnosti k jednému z rodov. Nie príroda, ale civilizácia a jej sociálno-kultúrne prejavy sú príčinou rozdelenia života ľudí na sféru súkromnú a verejnú.

Podľa Jany Cvikovej (2003, s. 10 - 11) je v našej spoločnosti zakódované, že odlišnosť ženskej a mužskej roly prirodzene vyplýva z biologickej odlišnosti muža a ženy, a toto presvedčenie zároveň tvorí jeden zo základných pilierov našej kultúry. Uvedené presvedčenie, spoločnosťou takmer bezvýhradne prijaté, má také silné korene, že dokáže byť silným súperom súčasným

³ Chceme upozorniť na niektoré domáce publikácie a výskumy, ktoré približujú niektoré v texte spomenuté témy. Rodovým stereotypom vo všetkých oblastiach spoločenského života sa venuje publikácia Ružový a modrý svet (rodové stereotypy a ich dôsledky, Bratislava: Aspekt, 2003). Konvergencie výchovy/vzdelávania a rodovej problematiky analyzuje zborník z konferencie Rod- gender v pedagogickom výskume a praxi (Mmacháček, L. 2006. Rod- gender v pedagogickom výskume a praxi. Trnava: FF UCM). Rodovej politike a aplikácii rodu vo sfére verejného záujmu sa venuje publikácia odborníkov na túto tematiku z Centra rodových štúdií FF UK v Bratislave (Kiczková, Z., Szapuová, M., Zezulová, J. 2010. Úvod do rodových štúdií. Gender mainstreaming vo vzdelávaní na vysokej škole). Ide o publikácie, ktoré odporúčame v prípade záujmu o ďalšie informácie.

empirickým dôkazom, spochybňujúcim jeho logický a praktický základ. Okrem iného totiž venuje priveľkú pozornosť tomu, čo ženy a mužov rozdeľuje, a naopak ignoruje to, čo ich spája. Žena a muž sa zrodili ako rovnocenné bytosti, no aj napriek tomu sa týmto dovŕšením evolúcie začal boj protikladov medzi ženským a mužským princípom. Otázka, prečo je to tak, stále nie je uspokojivo zodpovedaná.

Týmto (a mnohými ďalšími súvisiacimi otázkami) sa začali zaoberať feministické smery (správne je hovoriť o feminizmoch, nie o jednom feminizme), ktoré pátrali po príčinách, dôsledkoch a možnostiach eliminácie rodového konfliktu. Zámerne kladieme dôraz na pojem "rodový" konflikt: nie ženský ani mužský, ale oba. Ide totiž minimálne o dva rody, mužský a ženský, v centre záujmu feminizmov. Je nesprávne interpretovať feministické koncepcie ako čisto ženskú záležitosť, pretože ide o príliš jednostranné a ploché nahliadnutie. Navyše, dnes už nemožno hovoriť len o dvoch, ale o viacerých rodoch. Vďaka modernej genetike a vývinovej psychológii sú akceptované dôsledky hormonálnych a genetických vplyvov a odchýlok, ktoré majú vplyv na chromozomálnu výbavu jedinca a teda aj na jeho rodovú identitu. Ide potom o prejavy "inakosti", ktorá jedinca odlišuje od majoritnej spoločnosti: homosexualita, transexualita, hermafroditizmus a pod.

Vznik feministických koncepcií (tak rôznorodých, ako ich poznáme dnes) z jednotnej myšlienky vzbúriť sa utláčateľskému patriarchálnemu systému sa datuje do 18. storočia po odznení Francúzskej revolúcie, do obdobia odvážnych skupín žien, podľa ktorých výsledok revolúcie priniesol očakávané zlepšenia v živote mužov, nie však žien. A to nebolo uspokojivé. Dejiny feministického myslenia však siahajú oveľa ďalej, do obdobia matriarchálneho systému a jeho postupného prerodu na patriarchálny. Ich obsah je daný transformáciou prohumánne a promatersky orientovanej spoločnosti na spoločnosť, ktorá si za svoj hybný princíp zvolila agresivitu a násilie. Ich obsah je obsahom životov žien, ktoré žili vo svete mužskej skúsenosti: od pravekých bohýň, starovekých otrokýň, stredovekých učenkýň a umelkýň, čarodejníc, svätíc či prostitútok, novovekých panovníčok, sufražetiek až po súčasnú modernú ženu. Svet je však vo svojej podstate rovnaký, vychýlený k mužskej skúsenosti a poznaniu.

Problematikou rozlišovania pohlavia a rodu sa vďaka feministickým koncepciám začali zaoberať v 80. rokoch 20. storočia aj (predtým) rodovo neutrálne vedy ako napríklad politika, pedagogika, sociológia. Nielen tradične ponímaná ženskosť, ale aj mužskosť, je často znevýhodňujúca, frustrujúca a potláčajúca možnosť slobodnej voľby. Tradičné normy, usmerňujúce ženu a muža v správaní a konaní, sú veľkorysým zdrojom spoločnosťou akceptovaných a legitimizovaných stereotypov, ktoré priami aktéri nemôžu ovplyvniť. Ide o uzavretý kruh, v ktorom naše osobné stereotypné prejavy správania a konania vznikajú na základe presvedčení a očakávaní spoločnosti,

a späťne sú použité ako nezlomný dôkaz správnosti spoločenských očakávaní. Tento neustály proces prebieha s takou prirodzenosťou, že si ho ani neuvedomujeme, pretože používa také spoločensky účinné nástroje, ako je reklama, médiá, politika, škola, literatúra či dokonca detské rozprávky.

Sex/pohlavie

Pohlavie (angl. sex) sa odborne vysvetľuje ako biologické, t.j. fyzické rozdiely dané mužom a ženám v momente narodenia (Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů, 2003, s. 4). Je to čisto biologický faktor, ktorý ešte nepredurčuje, podľa akých noriem sa má jedinec správať a konať. Pohlavie poukazuje na biologický rozdiel medzi ženou a mužom, na telesné a viditeľné rozdiely, ktoré nemôžeme v okamihu narodenia ovplyvniť. Sú nemenné, stále a určujú biologické potreby jedinca. Zaujímavú myšlienku vyslovila Elisabeth Badinterová (1999, s. 45): tvrdí, že ľudstvo sa diferencuje na dve pohlavia, muža a ženu, vďaka 23. Páru chromozómov, ktorý u ženy tvorí XX a u muža XY. Aj keď sa môžu vytvoriť rôzne variácie X a Y, dokonca sa môže vyskytnúť aj jediné X, nikdy sa nemôže stať, že by sa narodil jedinec iba s Y, bez akéhokoľvek X. To znamená, že hoci bez chromozómu X nemôže prežiť žiadna ľudská bytosť, chromozóm Y je potrebný iba na rozlíšenie mužského pohlavia od ženského. Biologický faktor teda určuje iba navonok viditeľnú diferenciáciu medzi mužom a ženou, a to na základe pohlavných orgánov, primárnych a sekundárnych pohlavných znakov. Mužský jedinec je teda ženským jedincom s niečím *navyššie*, z čoho vyplýva, že zárodok človeka je naprogramovaný tak, aby sa v prvom rade vyvíjali jedinci ženského pohlavia. Ospravedlňovanie nadriadenosti a podriadenosti medzi pohlaviami na základe biologických faktorov je teda neopodstatnené. Napokon, jej tvrdenia boli podložené rokmi skúmania v oblasti genetiky a klinickej psychológie a ich výsledkami.

Pojem rod pochádza z gréckeho jazyka a označuje také rozdiely medzi ženami a mužmi, ktoré nie sú dané biologicky, ale výchovou podľa pravidiel spoločnosti a kultúry. Ide o diferencovanie sociálnych a psychických rozdielov (napr. správanie), ktoré sú na rozdiel od biologických faktorov premenlivé, nestále a odlišné v závislosti od rôznorodosti kultúr. Ide napríklad o predstavu roly muža a ženy v rodine, mýtus krásy, typické profesijné zameranie (Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů, 2003, s. 4). Marianna Szapucová (Aspekt 1/1998, s. 33), slovenská filozofka a feministka, charakterizuje rod ako teoretický, ľudmi vytvorený nástroj na vyjadrenie našich (historicky a kultúrne špecifických) predstáv o ľudských bytostiach ako ženách a mužoch. Význam tohto poznania poukazuje na fakt, že až v procese formovania ľudskej osobnosti (pohlavia *maskulínneho* alebo *feminínneho*), podľa požiadaviek *dominantnej* mužskej časti spoločnosti, sa zrodilo a v priebehu vývoja

zakorenilo presvedčenie, že kategória pohlavia, ktorá reprezentuje mužov ako *fyzicky silnejších*, ich predurčuje z *prírodzene* biologického hľadiska na rolu nadriadených. Podľa Kate Millet (1998, s. 75) z takéhoto presvedčenia, legitimizovaného spoločnosťou a podporovaného tradíciou, sú vygenerované ďalšie „typické“ vlastnosti mužov a žien: *mužskosť* reprezentuje aktivita, agresivita, inteligencia, fyzická sila, dominancia a výkonnosť, *ženskosť* naopak pasivita, nevedomosť, poslušnosť, čestnosť, nežnosť, podriadenosť. Uvedená schéma je potom generalizovaná na všetky oblasti existencie ženy a muža, zdanlivo však bez možnosti vzoprieť sa.

Rozdiely medzi pohlaviami reálne existujú, to však neznamená, že musia spôsobiť asymetrické spolunažívanie. Toto poznanie, obohatené o vedomie, že ženy potrebujú poznať samy seba a silu svojho sebauvedomenia, určuje zmysel rovnocenného vzdelávania dievčat a rozvoj rodovo citlivého vzdelávania a výchovy na školách. V súčasnosti, keď je svet bez násilia takmer nepredstaviteľný, je potrebné upozorňovať na násilie plodiacu dichotómiu. Aj na skutočnosť, že vzťah tvoria dve rovnocenné entity, bez výnimky (pohlavia, rasy, farby pleti, náboženstva atď.).

Isté je, že na existujúce rodové rozdiely medzi mužom a ženou nemožno nahliadať cez optiku biológie, ale skôr kultúry a tradície. Etológia a výskum ľudského správania odhalili, že muži a ženy sa správajú navzájom odlišne na základe toho, aké pravidlá či nepísané zákony ovládajú konkrétnu spoločenskú a kultúrnu epochu (Karsten, 2003. s. 9). Muži a ženy sú presvedčení, že sú biologicky naprogramovaní k rozdielnym rolám. To je ale omyl, ktorý môže mať (a realita dokazuje, že aj má) fatálne dôsledky, na život žien aj mužov. Problém nespočíva ani tak v existencii spomínaných rozdielov, ako to, že **sú asymetrické voči ženám, ale v niektorých situáciách aj voči mužom**. Nie je možné brať na zodpovednosť prírodu, ak hovoríme o nespravodlivom delení moci medzi pohlaviami, práce, zodpovednosti za domov a rodinu či odmeny za vykonanú prácu. Ide o najdôležitejšie oblasti rodového konfliktu, ale nič z toho príroda svojimi zákonmi neupravuje. Sú to ľudské zákony, ktoré slepo dodržiavame a v ktorých „pravdivosť“ nekriticky veríme.

To, že je „pravdivosť“ týchto zákonov spoločnosti pokrivená, je viditeľné pri hlbkovej analýze pojmu „ženské“. Deti sa od prvých okamihov identifikácie s vlastnou rodovou rolou (t. j. vzormi správania a konania, určenými spoločnosťou pre jednotlivé pohlavie) stretávajú s rozlíšením mužskej/hrdinkej a ženskej/trpiteľskej role. Závažnosť tejto diferenciacie tkvie vo vytvorení akejsi „kliatby“ menejcennosti ženskej role. Teoreticky to nevnímame, ale prakticky každodenne: chlapci sa snažia čím skôr vymaniť „z pod sukne“ starostlivosti matky, hranie s dievčatami či ich hračkami sa hystericky považuje za prejav „zženštilosti“, priam traumaticky sa prežíva každé oneskorenie viditeľného znaku mužnosti, predstava homosexuality vlastného dieťaťa je pre

drvivú väčšinu rodičov nočnou morou. Ako dokazujú výskumy (napr. Dončevová, 2010), deti si nevážia prácu či prítomnosť matky, ale otca, ktorý takmer vôbec nie je doma, nevenujú pozornosť jej osobe, kým často despotickej otec je pre ne väčším vzorom. Carol Gilligan (1982, s. 8), ostrá kritička Kohlbergovej teórie morálneho vývinu, upozorňuje na skutočnosť, že všetko, čo má prívlastok „ženské“, je považované za menejcennejšie. Mnohé aspekty ženstva, ako napríklad materstvo, vychovávanie, starostlivosť, empatia, sú v našej spoločnosti naoko vyzdvihované, ale v skutočnosti marginalizované, zjednodušované a zľahčované. Za všetky príklady: stačí si dosadiť za každý uvedený fenomén života ženy jeho finančné ohodnotenie. Ako inak zistiť hodnotu ženskej „práce“ v mužskom svete, kde mať znamená prežiť? To, čo v skutočnosti ženy a mužov vzdľaňuje, nie je dielom prírody, ale odlišného prežívania sveta rozdielných skúseností.

II. Dievčenská a chlapčenská (rodová) identita

Rodová identita znamená stotožnenie sa s vlastným biologickým pohlavím a so vzormi správania a konania, pre konkrétne pohlavie/rod typickými. Ide o schopnosť dieťaťa začleniť sa do kategórie chlapec/dievča. Psychologička Viera Bačová (2000, s. 166) definuje osobnú rodovú identitu ako sociálny konštrukt, stanovovaný najrôznejšími faktormi, ktorý v konečnom dôsledku podporuje jedincov, ktorí sú v danom sociálnom poriadku dominantní. Ich dominancia spočíva v tom, že majú moc ovplyvňovať poznanie. Obe identity možno nazvať ideológiami, ktoré diktujú, aké správanie je a aké nie je vhodné pre konkrétnych členov spoločnosti. Podľa zistení Lawrencea Kohlberga⁴, významného amerického psychológa, dieťa nadobúda rodovú identitu medzi druhým a tretím rokom života, iní psychológovia dokonca tvrdia, že sa tak udeje ešte skôr.

Teórie, zaoberajúce sa formovaním rodovej identity, sa v podstate zhodujú v určení štádií formovania. V čom sa však nezhodujú, je vek dieťaťa, v ktorom sú jednotlivé štádiá dosiahnuté. Možno hovoriť o troch štádiách (pozri *Aspekt* 1/2000):

1. *rodová diskriminácia* (schopnosť identifikovať vlastné pohlavie a pohlavie iných),
2. *rodová stabilita* (poznatie, že rod sa časom „nemění“),
3. *rodová konštantnosť* (poznatie, že rod je stály a nemožno ho zmeniť, napr. zámenou šiat).

⁴ pozri <http://psychology.about.com/od/developmentalpsychology/a/kohlberg.htm>

K relevantným psychologickým teóriám formovania identity patrí teória v Nemecku narodeného amerického psychoanalytika Erika H. Eriksona⁵. Erikson v tomto kontexte hovorí o vývoji a formovaní ega. Jedinec rodovú identitu nadobúda v procese zmien jeho psychických štruktúr, ktoré sú sprevádzané jeho subjektívnym prežívaním. Človek pri nadobúdaní identity robí rozhodnutia a voľby, ktoré vedú ku konečnému sebaurčeniu a prijatiu istých rolí. Identita ako konečný produkt je výsledkom individuálneho procesu, jej nenadobudnutie potom pre jedinca znamená sociálnu a psychickú prekážku. To isté však platí aj pri jej nadobudnutí – ale vymykajúcej sa modelu, aký je očakávaný. Inak povedané, pokiaľ si jedinec neosvojí a neinteriorizuje (nezvnutorní) očakávané vzory správania a konania, ktoré spoločnosť od konkrétneho pohlavia vyžaduje, nemá často problém primárne so sebou samým, ale so svojím okolím. A následne pod vplyvom okolia aj so sebou samým, v konflikte JA a tí druhí.

Iné psychologické teórie formovania rodovej identity (Karsten, 2003. s. 31) vysvetľujú proces diferenciacie na základe teórií vzniku a vývoja pohlavných/rodových rozdielov medzi mužom a ženou. Tieto teórie sa zaoberali pozorovaním a analýzou výchovy chlapcov a dievčat v rodinách, a pokúšali sa vysvetliť, prečo si deti už v ranom predškolskom veku vytvárajú rozdielny repertoár správania a konania, záujmových činností a hier. V centre pozornosti je vplyv role rodičov na formovanie identity detí, ale aj ostatných osôb a najmä médií. Tieto teórie bývajú kritizované pre ignoráciu biologických a sociologických faktorov, ich význam pre diferenciaciu rodových identít je však nesporný. Niektoré z nich stručne predstavujeme:

- 1. Teória utvrdzovania:** pochvaly a tresty. Špecifické správanie a konanie detí sa formuje tým, že chlapci a dievčatá sú už od útleho detstva povzbudzované k takým spôsobom správania, ktoré sú v danej spoločnosti považované za primerané ich pohlaviu, alebo ignorované, kritizované či negatívne sankcionované za správanie, ktoré nie je považované za vhodné. Nástrojmi formovania identity sú pochvaly, odmeny, uznanie, alebo naopak nesúhlas, kritika, odmietnutie, odopretie lásky, trest. Hranice tejto teórie sú zakotvené v množstve rozporných zistení odborníkov.
- 2. Imitačná teória:** príklady priťahujú. Chlapci a dievčatá si osvojujú spôsoby správania tým, že pozorujú vzory toho istého pohlavia a ich rodovo špecifické správanie napodobňujú. S predchádzajúcou teóriou je zhoda v dôležitosti, ktorú priznáva úspešnosti vzoru: záleží na tom, nakoľko je modelové správanie úspešné, či je uznávané alebo kritizované. Napo-

⁵ ERIK ERIKSON'S THEORY OF IDENTITY DEVELOPMENT. [online]. citované [6.9.2011]. Dostupné na: <http://www.aui.ma/VPAA/cads/1204/cad-course-1204-rdg-erikerikson.pdf>

dobňuje sa predovšetkým *úspešné* správanie vzorov, platí to najmä pre agresívne správanie. Taktiež záleží na postavení vzorov, čím vyššie postavenie v živote detí zaujímajú, tým sú príťažlivejšie (rodičia, starší súrodenci, idoly a pod.). Ani táto teória nie je bez hraníc: mnohé výskumy potvrdzujú, že deti preberajú vzory správania oboch rodičov. Jej užitočnosť sa však ukazuje v kombinácii s inými platnými teóriami, v určitých obdobiach vývoja detí a v zvláštnych situáciách učenia.

3. **Identifikačná teória:** preberanie vnútorných postojov. Pre ustálenie rodovo špecifických spôsobov správania majú centrálny význam tzv. primárne vzťahy. Sú to vzťahy vytvárané medzi dieťaťom a najbližším okolím v priebehu prvých rokov života, formuje sa intenzívny emocionálny vzťah a citová väzba. No a práve tento vzťah je motívom k identifikácii dievčatka s matkou a chlapca s otcom. Ide o vnútorné prežívanie seba samého ako niekoho viac či menej identického s rodičom toho istého pohlavia. Vznikajúci pocit totožnosti potom vedie deti k tomu, aby od konkrétneho rodiča preberali vnútorné postoje a hodnotenia, ako aj modely správania a konania. Hranice tejto teórie sú v tom, že v praxi sa musí syn najskôr odpútať od matky ako primárnej identifikačnej osoby, čo v reálnom živote súvisí so silnou potrebou anti-identifikácie „nie som žena, preto sa musím správať inak“. V praxi „inak“ zväčša znamená agresívnejšie, menej emocionálne a viac racionálne.
4. **Kognitívna teória:** vkladanie zmyslu. Teóriu formuloval v 60-tych rokoch 20. storočia Lawrence Kohlberg, ktorý rozvinul základné predpoklady všeobecnej teórie kognitívneho vývoja Jeana Piageta. Podľa Kohlberga sa vývoj diferenciacie rodových rolí deje nasledovne: v priebehu tretieho roka života začína dieťa chápať, ku ktorému pohlaviu prináleží, nevie však, či ide o stav trvalý a nemenný. Približne o rok neskôr dôjde k čiastočnému upevneniu rodovej identity, dieťa už vie, že nielen patrí k jednému z pohlaví, ale aj to, že z chlapcov sa stávajú muži a z dievčat ženy. Až medzi 6. – 8. Rokom sa odohráva ustálenie nemennosti vlastnej rodovej/pohlavnej príslušnosti, pohlavie sa stáva vlastným, nezameniteľným znakom, na ktorý nemá vplyv ani napríklad v budúcnosti vykonávanie profesie, typickej pre druhé pohlavie. Až v tomto období začína deťom mimoriadne záležať na tom, aby sa správali typicky pre svoje pohlavie, začínajú si uvedomovať, a ak nie sú vhodne vedené, tak aj odsudzovať inakosť vo svojom okolí.

III. Rodové stereotypy

Rodové stereotypy sú predsudkové predstavy o prirodzenom správaní sa a posudzovaní jednotlivcov na základe ich príslušnosti k určitému pohlaviu bez toho, aby sme sa hlbšie zaoberali otázkou, čo je vrodené a čo získali výchovou,

aké sú ich individuálne schopnosti, danosti, predstavy o živote atď. (Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů, 2003, s. 5). Zuzana Kiczková, slovenská filozofka a feministka, charakterizuje základné znaky štruktúry rodového stereotypu nasledovne:

1. *ostrá bipolarizácia*: femininita je prezentovaná pojmami ako emócie, pasivita, privátne, maskulinita naopak pojmami rozum, kultúra, aktivita, verejné,
2. *rigidné, nepriechodné hranice medzi týmito bipolaritami*: vymedzené a uskutočňované ako negácia alebo voľba buď – alebo,
3. *asymetrické a hierarchické vzťahy medzi polaritami*: druhej skupine pojmov sa pripisuje dominantné postavenie, kým prvá skupina zastáva k prvej iba doplňujúci vzťah (2001, s. 4-5).

Ide o typické znaky rodového stereotypu, vychádzajúceho z filozofie Platónovej gule (podľa ktorej muž a žena musia tvoriť opačné póly) v spojení s presvedčením, že všetko, čo je spojené so ženským princípom, je menejcenné v porovnaní s mužským. Neprijemná je práve nepriechodnosť medzi pólmi, čierno-biely svet, ktorý nepripúšťa výnimky, odchýlky, inakosť. Pritom náš svet nebol stvorený ako jednoduchový, ale ako priestor otvorený realizácii všetkých živých tvorov.

Rodové stereotypy nepripúšťajú individualitu jedincov, ani zvláštnosť situácií. Prostredníctvom nich získavame základné informácie o situáciách, veciach a ľuďoch bez potreby ďalších analýz a detailov (Janošová, 2008, s. 27). Základnou vlastnosťou rodových stereotypov je fakt, že ich nezískavame na základe vlastných pozorovaní a skúseností, ale tradovaním. Jadro rodových stereotypov tvoria z malej časti pravdivé fakty, ale rozšírené o informácie, ktoré nezodpovedajú skutočnosti. Ich vplyvom sú stereotypy spojené s predsudkami, ktoré často vyúsťujú do prejavov intolerancie. Atmosféra predsudkov voči inakosti je spojená so spoločenským tlakom, ktorý očakáva jedincovo podriadenie sa ako príslušníka celku.

Hartmut Karsten (2003, s. 78), nemecký psychológ, vypracoval na základe pozorovaní rodovo stereotypné charakteristiky muža a ženy tak, ako to vyžaduje súčasná západná spoločnosť. Muža charakterizoval ako jedinca, ktorý by mal byť podľa očakávaní silný, agresívny, múdry, iniciatívny, samostatný, sebavedomý, predstaviteľ *moci a aktivity*. Jeho pole pôsobnosti je *mimo* domu, realizuje sa výhradne vo *verejnom* sektore. Maskulinitu (mužskosť) reprezentujú pojmy kariéra, výkonnosť, svet vedy a techniky. *Súkromný* sektor je určený ženám, zahŕňa predovšetkým rodinu a starostlivosť o druhých, čiže činnosť *pasívne*. Ženám je vymedzená oblasť podriadenia a prispôsobenia, pomoci a starostlivosti, pole pôsobnosti je situované v *domácnosti*. Femininnosť (ženskosť) reprezentuje emocionalita a labilita, úzkostlivosť,

nízke sebavedomie, nežnosť, jemnosť, fyzická krása, obetavosť. Z uvedeného vyplývajú dve negatívne premisy:

1. ak platí, že všetko, čo je spájané so ženskosťou, je považované „prirodzene“ za menejcenné, tak potom aj javy, bez ktorých by bol náš svet ochudobnený o ľudskosť a ktoré sú taktiež nevyhnutné pre prežitie civilizácií, sú vedome aj podvedome považované za menejcenné: domov, výchova, starostlivosť, tolerancia, empatia a pod.
2. ak platí, že mužský a ženský princíp musí byť v protiklade, tak potom nie je prípustné, aby si jedinci jedného pohlavia osvojili čokoľvek typické pre druhé pohlavie. V teoretickej rovine to samozrejme pôsobí príliš striktné, ale v realite to prebieha bežne ako súčasť formovania detskej identity v prostredí detských izieb, materských škôl, ihrísk a pieskovísk. Niekedy si však detská tvrdohlavosť (bežné vysvetlenie skutočnosti, že aj dieťa je osobnosť) presadí inklináciu k odchýlkam, čím trpia v prvom rade dospelí (rodičia a vychovávatelia). Ak „rebélia“ dieťaťa vydrží až do dospelosti, „odsudzuje“ sám seba na život v alternatíve, čo však on sám/ona sama neberie ako trest, ale ako vyjadrenie slobody a sebarealizácie.

Kateřina Zábrodská a Marek Blatný (2005, s. 30-42) realizovali výskum rodových presvedčení sebapoňatia adolescentných dievčat a chlapcov, v ktorom zistili, že vplyv rodových presvedčení a rodovej diferenciacie na deti školského veku naďalej pretrváva. Hoci bolo vnímanie seba samých z rodového hľadiska u respondentov menej rodovo vyhranené, naďalej funguje vplyv tradičných predstáv o vlastnostiach a charakteristikách žien a mužov⁶. Za pozornosť stojí skutočnosť, že vlastnosti, ktoré sú tradične prisudzované mužom, ako napríklad sebestačnosť, rozumnosť, nezávislosť, sa u dievčat objavili až na 10., 13., a 17. Mieste, a vlastnosti, považované za ženské, napríklad nežnosť, milosrďnosť, srdečnosť, sa u chlapcov ocitli až na 16., 20., a 21. Mieste. Autori zároveň vyslovili domnienku, že skôr ako vyrovnávanie pozícií medzi mužmi a ženami sa naďalej preferujú maskulínne vlastnosti, s ktorými sú dievčatá konfrontované ako so spoločensky prijateľnou normou.

⁶ Rodové presvedčenia adolescentných dievčat a chlapcov (viď tabuľka) (Zábrodská, Blatný, 2005)

Tabuľka č. 1: **Rodové presvedčenia adolescentných dievčat a chlapcov**

Poradie	Dievčatá			Chlapci		
	Adjektívum	F/M	AM	Adjektívum	F/M	AM
1.	Súcitná	F	5,04	Mužný	M	5,32
2.	Srdečná	F	4,98	Sebestačný	M	5,00
3.	Ženská	F	4,90	Silný	M	4,80
4.	Citlivá	F	4,81	Súťaživý	M	4,73
5.	Odvážna	M	4,71	Odvážny	M	4,68
6.	Milosrdná	F	4,69	Riskujúci	M	4,65
7.	Nežná	F	4,67	Srdečný	F	4,44
8.	Sebestačná	M	4,62	Rozumový	M	4,43
9.	Starostlivá	F	4,55	Priebojný	M	4,41
10.	Riskujúca	M	4,55	Rozhodný	M	4,39
11.	Prítulná	F	4,44	Súcitný	F	4,34
12.	Jemná	F	4,36	Nezávislý	M	4,32
13.	Rozumová	M	4,33	Rázny	M	4,17
14.	Zraniteľná	F	4,33	Nežný	F	4,07
15.	Priebojná	M	4,26	Drsný	M	4,05
16.	Horúca	F	4,19	Milosrdný	F	3,98
17.	Nezávislá	M	4,14	Oddaný	F	3,98
18.	Ambiciózna	M	4,10	Prítulný	F	3,93
19.	Rozhodná	M	4,07	Ambiciózny	M	3,93
20.	Silná	M	4,05	Starostlivý	F	3,85
21.	Rázna	M	3,98	Vplyvný	M	3,76
22.	Oddaná	F	3,92	Vodcovský	M	3,73

F- vlastnosti prisudzované femininite, M- vlastnosti prisudzované maskulinite

Uvedený výskum prezentuje skutočnosť, že obdobie školskej dochádzky je obdobím pevne zadefinovaných pravidiel života vo svete, v ktorom prijateľnými normami sú mužské pravidlá a všetko ostatné je posudzované na základe týchto noratív. Už deti v školskom veku sú teda utvrdené vo všeobecne prijatej doktríne, že pre prežitie sú najdôležitejšie vlastnosti ako tvrdosť, priebojnosť, sebavedomie, sila a pod. V komparácii s nimi sú vlastnosti feminínne považované za menej relevantné a teda menej cenné.

IV. Rodové štúdiá: iný pohľad na ľudské poznanie a skúsenosť

Rodové štúdiá (angl. gender studies) sú vedecko-výskumné štúdiá zaoberajúce sa významom rodu v kultúre, spoločnosti a vede. Primárnym cieľom je integrácia aspektu rodu do rôznych spoločenskovedných oblastí so zámerom ich obohatenia o nové témy a prístupy. Základňu tvoria metodologické prístupy feministických teórií, feminizmy sú teda teoretickým východiskom. Zameriavajú sa na skúmanie vzťahov medzi rodmi, ale najmä na kultiváciu *kritického sociálneho myslenia z pohľadu rodu*. Rodové štúdiá v súčasnosti existujú na mnohých univerzitách a významnou mierou prispievajú k posilňovaniu rodovej senzibilizácie. V júni 2001 bolo na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave založené Centrum rodových štúdií ako prvá inštitúcia tohto

druhu na akademickej pôde v SR⁷. K najdôležitejším princípom rodových štúdií patrí rodová citlivosť, rodové predsudky a stereotypy, rodová rovnosť, rovnosť príležitostí mužov a žien, gender mainstreaming.

Rodová citlivosť znamená uvedomenie si, že človek žije v dvoch podobách: ženskej a mužskej, a dôsledkov tejto skutočnosti pre život žien a mužov. Opakom je rodová neutralita (rodová slepota). Predpokladom rodovej citlivosti je rodovo diferencované myslenie, pozorné k odtieňom spektra vnímania a prístupu žien a mužov k rôznym životným situáciám. Prijatť a presadzovať rodovú citlivosť znamená spochybňovať priveľmi abstraktné, všeobecné určenia človeka a rozvíjať rodovo rozdielny uhol pohľadu⁸. Nevyhnutnou súčasťou osvojovania si rodovej citlivosti v rôznych oblastiach života je kritický prístup ku generalizovaniu (zovšeobecňovaniu) a predpojatosti. *Rodová neutralita* vzniká univerzalizáciou maskulínnych predstáv tak, že „mužské“ je považované za všeobecne a prirodzene ľudské (Kiczková, 2006, s. 13). Výsledok je viditeľný vo všetkých dimenziách bežného života: spoločenské normy, občianske práva, koncepcie morálky a spravodlivosti odrážajúce takmer výlučne mužskú skúsenosť.

Pre rozoznávanie pojmov feministické teórie, rodové štúdiá, ženské štúdiá (women's studies) je dôležité uvedomenie si východísk, z ktorých jednotlivé koncepcie vychádzajú: feministické teórie sú teoretickými disciplínami, prezentujúcimi poznatky o kategórii rod, jeho zákonitostiach a význame pre sociálne konanie mužov a žien. Rodové štúdiá z týchto poznatkov čerpajú, premieňajú ich na praktické mechanizmy, využiteľné v každodennom živote a hľadajú odpovede na otázky fungovania týchto mechanizmov v súkromnej a verejnej sfére. Ženské štúdiá sa na rozdiel od rodových štúdií, ktoré zaujímajú fungovanie a interakcia oboch rodov, sa orientujú na ženskú problematiku, reflexiu ženskej skúsenosti a analýzu toho, čo to vlastnej v patriarchálnom systéme ženská skúsenosť je.

V. Rodová politika a jej miesto v systéme verejnej politiky

Rodová politika je na rozdiel od iných verejných politík veľmi mladá. Jej korene sa formovali s každou väčšou protidiskriminačnou aktivitou, bojujúcou za práva žien, už od 17. – 18. storočia. Ale o komplexnom systéme, ktorý si kladie za úlohu formulovať a presadzovať pravidlá nediskriminácie v jazyku, vede, politike, zamestnaní, práve, školstve, živote rodiny a pod. sa dá hovoriť až od konca 20. storočia. Jeho leitmotívmi sa stali pojmy *rodová rovnosť a rovnosť príležitostí*, cieľom *nediskriminácia* na základe pohlavia/rodu. Keď hovoríme o politike, hovoríme v podstate o moci – „moci rozdeľovať

⁷ <http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1&vid=176>

⁸ <http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1&vid=174>

nedostatkové zdroje, inštitucionalizovať isté hodnoty a legitímne využívať silu alebo násilie. Muži a ženy budú mať nerovný podiel na politickom rozhodovaní do tej miery, do akej sa budú nerovnako podieľať na politickej moci; v dôsledku toho môžu byť aj ich záujmy a skúsenosti nerovnakým spôsobom zastúpené v práve a verejnej politike“ (Renzetti, Curran, 2005, s. 380). *Nerovný prístup žien a mužov k politike* by sme tak mohli považovať za jeden z veľmi výrazných motívov k postupnému formovaniu a vyvíjaniu sa rodovej politiky ako samostatného systému s možnosťou disponovať určitou mocou a zasahovať do rozhodovania o kolektívnych záujmoch. Politika je verejne uznávaná inštitúcia s výrazným vplyvom na široké masy, práve moc rozhodovať a zasahovať, ovplyvňovať a spravovať veci verejné je rozhodujúcim momentom pre obhajovanie a presadzovanie záujmov jednej skupiny. V prípade rodovej politiky rovnako žien aj mužov *s ohľadom na špecifiká a potreby konkrétneho pohlavia/rodu*. Ono presadzovanie záujmov konkrétnej skupiny veľmi úzko súvisí s pojmom *rodový rozdiel (gender gap)*, ktorý by sa dal voľne interpretovať ako *rôzny prístup k spoločenským statkom a veciam verejným*, ktorý je zase úzko prepojený s politickými postojmi a aktivitami jednotlivých predstaviteľov oboch pohlaví.

Do definície toho, čo predmetom politiky liberálnych demokracií je a čo nie, významne zasiahla druhá vlna feminizmu, ktorá prebehla v USA a v západnej Európe v prvej polovici 20. storočia (Kobová, 2010, s. 160). Ženské hnutie podrobilo systém verejnej politiky rozsiahlej kritike, ktorá bola výsledkom hĺbkovej analýzy usporiadania a štruktúry existujúcich politických inštitúcií a prijatej legislatívy. Heslom hnutia sa stal výrok „osobné je politické“ na podporu myšlienky, že *verejná a súkromná sféra nefungujú izolovane*, ale sa vzájomne ovplyvňujú a dopĺňajú, a ktorý zároveň verejne otvoril diskusiu o potrebe začať *stierať rozdiely medzi tým, čo sa opisuje ako „mužské“ a „ženské“*. V tomto období sa sformovala hlavná filozofia rodovej politiky, ktorá je aktuálna dodnes: na to, aby nastali skutočné zmeny, ktoré by pozitívne ovplyvnili životy dievčat a chlapcov, nestačia zmeny na legislatívnej úrovni (ako sa to často deje dnes), ale sú nutné zmeny v komplexnom usporiadaní spoločnosti, tzn. v hospodárskom, sociálnom, kultúrnom usporiadaní, aj v tom, čo nazývame zvyky, tradície, spoločenská kultúra. „Ženy v čase druhej vlny feminizmu svoju situáciu opisovali ako vylúčenie z verejnej sféry, ako vylúčenie z možnosti rozhodovať o všetkom tom, čo ovplyvňuje ich život. Feministické hnutie poukázalo na problémy, ktoré dlho neboli predmetom verejného záujmu, vnieslo ich do verejnej diskusie a napokon sa usilovalo o ich nastolenie ako predmetu inštitucionálne politickej agendy. Zároveň rozširovalo chápanie politiky o aktivizmus aj na „neformálnej“ či kultúrnej úrovni. Bez feministického aktivizmu by sa sotva stalo politickým problémom napr. násilie páchané na ženách, neplatená práca žien v domácnosti

alebo sexualita žien” (tamže, s. 160). A to je podstata rodovej politiky: tematizovať všetky oblasti verejného a súkromného života, ktoré sú „postihnuté” *mocenskou nerovnováhou*. Tá je totiž distribuovaná do rôznych spoločenských inštitúcií v rôznych spoločenských oblastiach a na rôznych úrovniach – rodina, škola, občianska spoločnosť, médiá, štátna správa a samo-správa, sociálna a kultúrna oblasť. Rozpoznať ju je často náročné, *jej vonkajšie prejavy totiž nemusia mať vždy podobu bezprostredného násillia a útlaku*, práve naopak, takmer vždy sa dejú latentne a nepozorovane intenzívne. Tak sa nám dostávajú „pod kožu”, bez toho, aby sme si to uvedomili.

Formovanie rodovej politiky do veľkej miery ovplyvnil aj stav politickej kultúry v západnej spoločnosti. *Politickú kultúru* definujeme (v súvislosti s otázkou *politologickej prezentácie žien*) ako pozíciu konkrétnej spoločnosti na pomyslenej škále, na ktorej jednom konci sa nachádzajú spoločnosti obzvlášť naklonené rovnosti medzi pohlaviami, respektíve rovnosti medzi ľuďmi všeobecne, a na druhom potom spoločnosti striktné patriarchálne, udržiavajúce tradičnú deľbu rodových rol (Havelková, 2005, s. 40). Všeobecne sa za faktory, ktoré vplývajú na rovnostárske postoje krajín, považuje napríklad severský liberálny “zmysel pre rovnosť a spravodlivosť”, silný vplyv náboženstva s podporou tradičnej rodovej deľby, pôsobenie ženských hnutí či doba zavedenia práva voliť pre ženy. V našej histórii je možné definovať niekoľko špecifických faktorov, ktoré hrali v prospech rodovo egalitárskej politickej kultúry:

1. *Inštitucionálne faktory*: systém stránickej štruktúry (čím viac strán, tým viac šancí žien na nomináciu), spôsob náboru kandidátov a volebný systém (pomerný dáva ženám viac šancí ako väčšinový),
2. *Sociálno-ekonomické faktory*: najmä vzdelanie a povolanie (tamže, s. 41).

Mnohí si nízku účasť žien na politike vysvetľujú argumentom, že politika je prostredie charakteristické výraznou túžbou po moci a praktikami “ostrých lakt’ov”, čím je bližšia mužom, ich súťaživé a agresívnej prirodzenosti. Menšia účasť žien je potom chápaná ako “prirodzená”, pretože sa v tomto prostredí necítia komfortne. “Toto uvažovanie však vychádza z daného stavu vecí a málokto si kladie otázku, či nie je samo o sebe znepokojujúce, že súčasná politická kultúra už svojou povahou vopred vylučuje niektorých angažovaných jedincov. Je potrebné si preto položiť otázku, či by politická kultúra i politická agenda nemohli, či dokonca nemali byť iné. Pokiaľ politický štýl odrádza či vopred vylučuje niektorých potenciálne vhodných jedincov, je oslabená samotná demokracia” (tamže, s. 38). Zcestné je aj smerovanie myšlienky o prítomnosti žien v politike ako kultivačnom faktore, pretože vychádza z tradičných stereotypných predstáv o femininite. Ide o mýtus krásy, fenomén, ktorý ženy hendikepuje, pretože ich postavenie v politike je potom

posudzované podľa iných parametrov, a okrem svojich intelektuálnych schopností musia preukazovať aj svoju “estetickú” výbavu.

Mnohé otázky o tom, ako vlastnej funguje rovnosť medzi pohlaviami v slovenskej politike, v čom tkvie príčina nízkeho zastúpenia žien v politike u nás, prečo ženy nie sú veľmi ochotné podstupovať dlhú cestu k politickej kariére, ale aj o fungovaní stereotypu, že politika (a iné oblasti verejnej sféry) je mužská záležitosť, boli cieľom výskumu, realizovaného v r. 2000 na Ministerstve práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Výskumníčky Jarmila Filadelfiová a Iveta Radičová a koordinátor projektu Peter Puliš hľadali odpovede aj na to, či je vôbec možné uspokojivo riešiť v politike tie otázky, ktoré trápia polovicu populácie, teda žien, bez ich aktívnej účasti. Sú to otázky, ktoré tvoria hlavnú oblasť záujmu rodovej politiky: otázky rovnosti vo všetkých oblastiach ľudského života, otázky rovnosti práv všetkých občanov a otázky ovplyvňovania verejného života. “Postavenie ženy v spoločnosti je významným indikátorom celkovej civilizačnej vyspelosti krajiny (politickej kultúry, sociálno-ekonomickej úrovne, úrovne kvality života). Faktické zrovnoprávnenie žien sa nedá chápať ako izolovaná úloha, odtrhnutá od tvorby základných politických a ekonomických, ako aj sociálnych zdravotných ...podmienok rozvoja. Vysoká kultúra politickej demokracie sa viaže s vysokým spoločenským statusom ženy, s výrazným zastúpením žien vo verejnom živote, s vysokým podielom žien na ekonomickej produkcii a s rastom možností zosúladovania alebo slobody voľby medzi materskou a profesionálnou dráhou” (Filadelfiová, Radičová, Puliš, 2000, s. 4). Výskum z r. 2000 ukázal, že ani po štvrtých voľbách nie je mnoho otázok uspokojivo vyriešených (často ani riešených) a že kultúra politickej demokracie na Slovensku nie je príliš vysoká. Realita nenaznačuje, že by výskum opakovaný po jedenástich rokoch priniesol s výsledkami výrazné prekvapenie.

Tak, ako na začiatku nového tisícročia, aj dnes možno ľahko pozorovať skutočnosť, že len jeden zo štyroch ukazovateľov postavenia ženy v spoločnosti dosahuje vyššiu úroveň: podiel žien na ekonomickej reprodukcii. Tento údaj je však závislý na oscilácii miery nezamestnanosti žien v SR, za posledných desať rokov sa miera zamestnanosti žien zvýšila oveľa menej ako zamestnanosť mužov. Slovensko sa stalo krajinou EÚ, v ktorej sa rozdiel medzi zamestnanosťou oboch pohlaví zvýšil najviac⁹. Podľa portálu Euractiv.sk má nelichotivý trend na svedomí aj nedostatočné využívanie flexibilných foriem zamestnávania, napríklad najímanie na prácu vykonávanú z prostredia domova, polovičný pracovný úväzok a podobne. Pre porovnanie, v EÚ pracuje na

⁹ *Zamestnanosť slovenských mužov rastie. Ženy zaostávajú.* [online]. [cit. 2011-09-13]. Dostupné na: <http://www.euractiv.sk/socialna-politika/clanok/zamestnanost-slovenskych-muzov-rastie-zeny-zaostavaju-011657>

polovičný úväzok v priemere 15% obyvateľov, na Slovensku sú to cca 3 percentá. Ostatné tri ukazovatele, t.j. možnosť zosúladovania pracovných a rodinných povinností, spoločenský status ženy a účasť žien na verejnom živote, majú na Slovensku stále nízku mieru výskytu (Filadelfiová, Radičová, Puliš, 2000, s. 5). Všetky štyri ukazovatele spolu prekvapivo úzko súvisia: nízka účasť žien na politickom živote znamená vyjadrenie vysokého stavu defavorizácie a marginalizácie žien vo verejnom živote spoločnosti, a to zo strany všetkých zúčastnených – spoločnosti, komunity, rodiny, žien samotných. Zvyšovanie aktívnej účasti žien na politike je preto neustále jedným z primárnych úsilí v súvislosti s formovaním rodovej politiky, pretože len tak možno predpokladať, že sa ženy stanú rovnako nositeľkami legislatívnych a praktických inštitucionálnych riešení vecí verejných: sociálnej politiky a ostatných verejných politík.

VI. Nástroje rodovej politiky

Od počiatkov presadzovania filozofie rodovej rovnosti bolo jasné, že ak má byť rodová politika vo svojej realizácii úspešná, musí klásť hneď po stanovení reálnych cieľov dôraz na sformovanie nástrojov, prostriedkov, ktoré budú jednoznačne zamerané na priame či nepriame pôsobenie tam, kde je to nevyhnutné. Každý z nástrojov má svoje miesto a špecifiká, napriek tomu sa ich spolupráca javí ako najviac účinná a užitočná.

Rodová analýza (angl. gender analyse) skúma postavenie a aktuálnu situáciu žien a mužov v oblastiach ako je deľba práce, rozhodovanie, produkcia a reprodukcia, prístup k zdrojom a hmotným statkom a ich kontrola, ako aj sociálno-ekonomické a ekologické faktory, ktoré majú vplyv na rodové vzťahy. Ide o systematické sledovanie rozdielnych dôsledkov rozvojových projektov na ženy a mužov, teda toho, aký vplyv majú jednotlivé činnosti, riešenia alebo plány na rodové vzťahy. Rodová analýza má svoje uplatnenie vo všetkých etapách procesu rozvoja: pri plánovaní, realizácii, monitorovaní i hodnotení, pri rozvoji ľudských zdrojov, vzdelávaní atď. Pre jej realizáciu sú nevyhnutné tzv. *rodovo členené údaje, rodové štatistiky*, ako aj informácie o *rodovej deľbe práce*. Rodová analýza je dôležitá pri príprave projektu a jej úloha spočíva v rozlišovaní zdrojov, foriem činnosti, príležitosti a obmedzenia žien a mužov v danej sociálno-ekonomickej skupine. Jej cieľom je zosúladenie aktivít projektu s potrebami adresných skupín z rodového hľadiska, a zároveň efektívnosť a stabilita pri dosahovaní cieľov rozvoja¹⁰.

Rodová analýza predstavuje pre rodovú politiku dôležitý nástroj prípravy, tvorby a reflexie sformovaných a uskutočnených opatrení. Bez rodovej analýzy

¹⁰ *Glosár rodovej terminológie* [online]. [cit. 2011-06-08]. Dostupné na internete: <http://glosar.aspekt.sk/default.aspx?ami=1&smi=1&vid=82>

niet istoty, že plánované opatrenia skutočne sledujú smerovanie zainteresovaných subjektov k rodovej rovnosti. K efektívnej rodovej analýze sú nevyhnutné štatistiky diferencované nielen podľa pohlavia, ale i podľa ďalších sociálnych charakteristík (napr. rodinný stav, počet detí v opatrovateľskej starostlivosti, vzdelanie, sociálne a rodinné pozadie, pôvod a pod.), rodovo členené štatistiky mapujúce vzťah k moci, prístup k zdrojom, možnostiam a príležitostiam. Rodové hľadisko by malo obsiahnuť širší pohľad na rodovú problematiku ako je len delenie podľa pohlavia. Na uskutočnenie dobrej rodovej analýzy je nevyhnutné odborné zázemie, keďže ide o hĺbkový rozmer politickej sociálno-ekonomickej analýzy. Je možné ju realizovať interne, vlastným expertným personálom, alebo externým zadaním pre individuálne expertky a expertov, neštátne subjekty, expertné inštitúty, komerčné výskumné inštitúcie atď. Základom je poznanie, že *de jure* (t. j. že existuje zákonná legislatíva, ktorá pokrýva a sleduje rodovú rovnosť medzi mužmi a ženami) ešte neznamená skutočnú rovnosť, teda rovnosť *de facto* (rovnosť skutočnú, aplikovanú a dodržiavanú v praxi). Rodová analýza je dôkazom, že politika v stereotypných patriarchálnych spoločnostiach nie je rodovo neutrálna. Kvalitná a dobre spracovaná rodová analýza môže zviditeľniť podstatné rodové rozdiely v prerozdelení zdrojov, prístupov, aktivít a tiež podiel na moci. Môže byť tiež nápomocný pri chápaní aktuálnych rodových pomerov a ich dopadov¹¹.

Schopnosť realizovať rodovú analýzu patrí k rodovej kompetencii. Pod tou sa myslí schopnosť reflexie vlastnej rodovej roly, schopnosť formulovať politické ciele zamerané na rodové hľadisko, aplikovať ich na odbornú prácu a *vedieť realizovať rodovú analýzu* (Kiczková, Pietruchovej, 2008, s. 241). Ide o schopnosť nachádzať v aktivitách, ktorým sa venujeme, rodové aspekty, rozpoznávať ich a pretvárať tak, aby naša činnosť viedla k zvyšovaniu miery rodovej rovnosti. Na čo všetko sa môže rodová analýza vzťahovať? Jej pôsobiskom môžu byť teoretické diskurzy, inštitúcie a ich organizácia, politická agenda, legislatíva, reformy, štátny rozpočet, domácnosti. Paleta pôsobnosti vo verejnom a súkromnom sektore je naozaj široká. Zámer spočíva vo zviditeľňovaní tých skutočností, vďaka ktorým sú ženy marginalizované a diskriminované, a v spochybňovaní samozrejmosti mužského spôsobu myslenia a života. Cieľom je zmena podmienok, ktoré prispievajú k formovaniu a reprodukcii hierarchických rodových vzťahov. Táto hierarchizácia vzniká v už spomínanom procese vytvárania spoločenských konštrukcií, prislúchajúcim jednotlivým rodom (teda nie biologicky podmienené znaky, ale spoločensky vytvorené). Práve preto, že nie sú dané

¹¹ podľa Wikipédie http://sk.wikipedia.org/wiki/Uplat%C5%88ovanie_rodov%C3%A9ho_h%C4%BEdiska

prirodzene biologicky, ale umelo spoločensky, je potrebné zaujať k nim kritický postoj a „v tomto zmysle vidieť rodové diferencie ako politický problém“ (tamže, s. 246). Rodová analýza je dobrým spôsobom, ako zviditeľniť hierarchické štruktúry v rámci rodových vzťahov, osobitnú pozornosť je potrebné venovať skutočnosti, že mnohé sú považované za prirodzené, preto ich často nevnímame. To však nie je dôkaz, že neexistujú.

Rodová analýza má svoje pravidlá. V prvom rade je potrebné všímať si rodovo špecifické údaje: štatistické údaje musia zahŕňať nielen rozdelenie podľa pohlavia, ale aj iné sociálne charakteristiky (napr. vzdelanie, rodinný stav, počet detí v starostlivosti a pod.) a tiež prístup k zdrojom, príležitostiam a moci. Cieľom je obmedziť zjednodušený a generalizovaný pohľad na mužov a ženy ako homogénne skupiny. Naopak, ide o zdôraznenie charakteristických znakov, rozdielov a hierarchii medzi jednotlivými rodmi v ich každodennom prostredí. Ďalším krokom je zodpovedanie otázok fungovania mechanizmov, vďaka ktorým sa formujú a osvojujú rodové rozdiely a hierarchie, odhalenie poznania, že rovnosť „de jure“ neznamená ešte rovnosť „de facto“: „rodová analýza ukazuje, že politika sa v spoločnosti často vydáva za rodovo neutrálnu a pritom v nej vládnu rodové stereotypy“ (tamže, s. 247). Kvalitná rodová analýza odhalí zdanie rovnosti, neutrálnosti aj prirodzenosti, poukáže na nerovnosti v prerozdeľovaní príležitostí, zdrojov, aj moci, na nerovnosti v prístupe aj podmienkach.

Najpoužívanejšou metódou v rámci EU je 3-R-metóda, pochádzajúca zo Švédska (nazývaná u nás 3-Z-metóda) (tamže, s. 247). Ide o pôvodne tri, aktuálne štyri kategórie, na základe ktorých sa vyhodnocuje rodový dopad opatrení a rozhodnutí:

- *zastúpenie (representation)*: analýza toho, koľko mužov a žien sa na opatrení spolupodieľa,
- *zdroje (resources)*: analýzy toho, koľko prostriedkov (finančných, priestorových, časových) sa prerozdeľuje medzi mužmi a ženami,
- *zúžitkovanie (reality)*: analýza toho, ako to funguje v realite, t. j. príčin zistených skutočností a identifikácia možností zmien,
- *zákony a právne základy (rights)*: analýza toho, či sú právne predpisy, pravidlá z hľadiska zákona, rovnaké pre mužov aj ženy „de facto“, teda či pôsobia rovnako alebo rôzne.

Gender mainstreaming je jednoznačne jedným z najdôležitejších nástrojov presadzovania princípov rodovej politiky ako súčasť verejnej politiky. Ide o stále pokračujúci proces hľadania schodných ciest pre všetky zúčastnené strany a diskusií o nich. Nevyhnutnou súčasťou týchto diskusií, často na najvyšších úrovniach, je reflexia teoretických východísk aj analýza spätných väzieb o praktických aplikáciách, ich úspechu či neúspechu. V súčasnosti je už možné podrobovať opatrenia, ktoré boli presadzované v procese gender

mainstreamingu, mnohým diskusiám, hodnoteniam a reflexiám, ktoré by mali viesť k následnému zlepšovaniu stavu rodovej rovnosti v rôznych oblastiach verejného života. Definícia Rady Európy¹² akcentuje skvalitňovanie rozhodovacích procesov, zodpovednosť zúčastnených aktérov a aktérok, zameranosť na rovnosť medzi mužmi a ženami vo všetkých oblastiach a na všetkých úrovniach. Hlavným cieľom je rodová spravodlivosť, ku ktorej je možné dospieť iba prostriedkami, prispievajúcimi k senzibilizácii názorov a postojov k diskriminácii. G. m. je zameraný na štruktúry inštitúcií a organizácií, ktoré sa podieľajú na pretrvávajúcej rodovej nerovnosti, na ich zviditeľňovanie a odstraňovanie.

Zuzana Kiczková, slovenská filozofka a feministka, tvrdí, že ak chceme vedieť, v čom spočívajú rodové nespravodlivosti a ich odstraňovanie, „je potrebné mať jasnú predstavu, ako by vlastne mali vyzeráť rodové vzťahy“ (Kiczková, Pietruchovej, 2008, s. 233). Autorka zdôrazňuje skutočnosť, že jedným z cieľov rodovej politiky má byť *rovnaké prerozdelenie zdrojov*, čo inak znamená, že muži a ženy majú mať prístup k rovnakému dielu:

- ekonomických prostriedkov a ekonomickej moci nimi disponovať,
- práce, zaplatenej aj nezaplatenej,
- voľného času,
- uznania,
- moci,
- zdravia,
- znalostí,
- priestoru (tamže, s. 233).

Ide o zdroje, ktoré tvoria spoločenské determinanty prestíže a celkovo sociálnej stratifikácie obyvateľstva: moc, peniaze, voľný čas a znalosť. Myšlienka, že prístup k rozhodujúcim spoločenským zdrojom má byť rodovo podmienená, je nespravodlivá a z hľadiska ľudských práv a slobôd absolútne neakceptovateľná. Napriek tomu takto nastavené praktiky v našej spoločnosti sú a vzhľadom na ich silné (aj politické) zázemie aj ešte zrejme dlho budú. To ale neznamená, že sa s touto myšlienkou nedá pracovať: g. m. preto zdôrazňuje upriamenie pozornosti na tradičné štruktúry a praktiky tých spoločenských inštitúcií, ktoré sústavne a často cielene produkujú rodové nerovnosti a stereotypy v celospoločenskom meradle. G. m. je z tohto hľadiska alternatívnou voľbou k androcentrickému prístupu v rámci spoločenských štruktúr, pretože presadzuje „mainstream“ zameraný inak ako dominantne mužsky, vystupuje proti monopolu tradičných mužských schém myslenia

¹² Gender mainstreaming. Conceptual framework, methodology and presentation of good practises. [online]. Strasbourg, may 1998. [cit. 26. 10. 2011]. Dostupné na internete: <http://www.unhcr.org/3c160b06a.pdf>

a skúseností, považovaných za spoločenskú normu. Takéto záväzné normy potom spôsobujú, že je napríklad rovnaká práca, ktorú vykonáva muž aj žena, hodnotená lepšie v prospech muža (argumentuje sa jeho živiteľskou funkciou), alebo neplatená práca ženy v domácnosti považovaná za samozrejmosť a povinnosť.

Gender mainstreaming nastavuje iné pravidlá, vo svetle ktorých sa javy a situácie, na ktoré sme už bežne zvyknutí, začínajú javiť vo svojej pravej podstate. „GM zodpovedá vo svojej podstate myšlienke prierezovej nadrežortnej politiky: rovnosť šancí žien a mužov sa dá dosiahnuť len vtedy, ak je stanovená ako cieľ vo všetkých oblastiach politiky. Potreby žien a mužov by mali byť zohľadnené pri každom politickom opatrení – od plánovania až po konečnú úpravu úspešnosti“ (tamže, s. 234). G. m. teda nie je iba doplnkovou, krátkodobou záležitosťou, ale má aspirácie stať sa rovnocenným diskurzom v rámci verejných politík. V porovnaní s predchádzajúcimi stratégiami presadzovania rodovej rovnosti g. m. hľadá príčiny priamo v spoločenských štruktúrach a procesoch, v nerovnom prístupe k zdrojom a príležitostiam. Preto napríklad nie je podstatné, či majú ženy v porovnaní s mužmi špecifické problémy a záujmy, ale že sú to životné podmienky (vytvorené spoločnosťou), ktoré ženy do týchto problémov dostávajú (napr. ak týraná žena musí nedobrovoľne opustiť s deťmi domov, čo je spojené s mnohými nepriaznivými skutočnosťami) a vďaka ktorým sa tieto špecifické záujmy formujú (napr. tým, že sú ženy často odkázané tráviť čas doma, s deťmi a pri domácich povinnostiach).

Uplatňovanie gender mainstreamingu v prvom rade predpokladá odstránenie znevýhodnení mužov a žien, zabezpečenie rovnej participácie oboch pohlaví na príležitostiach a zdrojoch, rovné šance pre všetkých s cieľom poskytnúť priestor pre realizáciu podľa vlastných predstáv. Praktické uplatňovanie sa realizuje „zhora nadol“, „...to však neznamená, že sa zmena môže realizovať len nariadením zhora. Ak sa vo všetkých formách činnosti organizácie, v opatreniach a nariadeniach majú analyzovať súvislosti s rodovými pomermi, potom to predpokladá zmeny myslenia všetkých zúčastnených, ktorí musia nadobudnúť rodovú kompetenciu“ (tamže, s. 240). To znamená, že stratégia g. m. môže byť efektívna iba vtedy, keď je plne prijatá a rešpektovaná všetkými vrstvami systému, v ktorom má byť realizovaná. To ale zatiaľ nie je celkom prípad Slovenska: najmä koncom 90-tych rokov, v období prijímania opatrení a rozhodnutí v súvislosti s g. m., bola viditeľná tendencia považovať g. m. za nezmyselné nariadenie EÚ, dokonca za nátlak zo strany európskej byrokracie. Dnes už toto celkom neplatí, aj keď sa filozofia g. m. prijíma len pomaly a ťažko.

Podľa príručky Gender mainstreaming v praxi (2006) je to preto, že uvedené zmeny v štruktúrach organizácií vyžadujú čas, dôslednosť

a trpezlivosť, keďže ide o dlhodobý proces zameraný na zmenu rodových pomerov ako súčasť prijímaných opatrení a realizovaných činností v rámci organizačnej politiky. G. m. jednoducho nie je možné aplikovať zo dňa na deň, keďže je nevyhnutné osobné presvedčenie a zvnútornenie prijímaných opatrení všetkými zúčastnenými. Ide o kľúčový moment procesu prijímania g. m. a zároveň teda aj moment, na ktorom sa môže celý proces pribrzdiť. Príručka Gender mainstreaming: dobré skúsenosti z praxe (2006) odporúča využívať poznatky a skúsenosti z pilotných projektov a poradenstvo expertov/expertiiek na gender mainstreaming, pretože celý proces si vyžaduje odborné aj organizačné znalosti. Meradlom úspešnosti je rodová senzibilizácia a posilnenie rodovej kompetencie v čo najširšom meradle. Preto sa odporúča dodržať stupne aplikácie g. m. (Kiczková, Pietruchová, 2008, s. 241):

1. definícia hlavných rodovo politických cieľov (stanovenie želaného stavu),
2. rodová analýza problémov (nevyhnutnosť poznatkov o rodovo špecifickom prístupe),
3. vytvorenie nevyhnutných predpokladov možností riešenia (senzibilizácia a kvalifikácia zúčastnených, organizačné zmeny, kompetencie a zodpovednosť),
4. návrh riešení a opatrení na zlepšenie rodových pomerov,
5. presadzovanie opatrení do praxe,
6. kontrola a vyhodnocovanie úspešnosti procesu.

Osobitne dôležité pre opätovné preformulovanie politických cieľov na základe nového kontextu (rodového hľadiska), ako aj analýza aktuálneho stavu účasti mužov a žien na základných spoločenských zdrojoch (ekonomických, pracovných, mocenských a pod.). V neposlednom rade je (z hľadiska ovplyvňovania úspešnosti zavádzania g. m.) dôležité ozrejmiť si výhody uplatňovania g. m. Aplikáciou poznatkov o rodovo špecifických predpokladoch a dôsledkoch sa (tamže, s. 244):

- *zvyšuje účinnosť a zlepšuje kvalita opatrení*: lepšia identifikácia cieľových skupín, následne účinnejšia realizácia príslušných diferencovaných postupov a prijímanie preventívnych opatrení,
- *zefektívňujú spôsoby riadenia*: prekračovanie hraníc rezortov a posilňovanie kooperácie,
- *posilňujú sa participatívne postupy*: všetky oblasti poskytovania služieb vo verejnej oblasti, doteraz považované za rodovo neutrálné, sa analyzujú z hľadiska ich dôsledkov na všetky rody a rodové pomery; je možné systematickejšie vstupovať do plánovania, nastáva lepšia možnosť vyhodnocovania dôsledkov plánovaných opatrení pre mužov a ženy,
- *dosahujú sa finančné výhody*: podporné finančné prostriedky sa uvoľňujú k dispozícii len vtedy, ak žiadateľ preukáže, že je schopný akceptovať rodovú perspektívu a ciele politiky rovnosti,

- *podporuje sa imidž*: rozhodnosť v rodových otázkach môže pomôcť organizácii nielen pri nábore nových pracovníkov a pracovníčok, ale aj v pozitívnom svetle predstaviť jej produkt na trhu spotrebiteľov/spotrebiteľiek.

Aktuálne nastavenú cestu gender mainstreamingu na Slovensku predstavuje Národná stratégia rodovej rovnosti na roky 2009 – 2013¹³. Dôvodom prípravy stratégie bola nielen nevyhnutnosť plnenia záväzkov Slovenskej republiky vyplývajúca z medzinárodných dohôd a členstva v Európskej únii, ale najmä nedostatočné riešenie pretrvávajúcich rodových nerovností a eliminácia rodovej diskriminácie. Ako upozorňuje Macháček (2006, s. 5), g. m. je „po pripojení SR do EU svojráznou výzvou na uplatňovanie ľudských práv formou zdôrazňovania rovnosti príležitostí v slovenskej spoločnosti, *pre ktorú je príznačný trend prehlbovania sociálnych rozdielov*“. Hoci je uplatňovanie princípu rodovej rovnosti jedným zo základných pilierov antidiskriminačnej politiky, miera jeho uplatňovania nie je v súčasnosti na Slovensku dostatočná. Úlohou stratégie je nielen eliminácia prejavov diskriminácie, ale aj podpora a vytváranie optimálnych podmienok na dosiahnutie rodovej rovnosti. Podľa Rady Európy rovnosť žien a mužov znamená rovnaké zviditeľnenie, rovnakú právomoc a rovnakú účasť mužov i žien vo všetkých oblastiach verejného a súkromného života. Implementácia gender mainstreamingu vyžaduje systematickosť a dôslednosť. Preto si integrácia gender mainstreamingu vo verejných politikách s presahom na akčné plány bude vyžadovať predovšetkým:

1. diagnostikovať a identifikovať existujúce nerovnosti, špecifické situácie a rozdielne potreby žien a mužov v každej oblasti prostredníctvom diferencovanej analýzy, štatistik, štúdií, hodnotení a auditov existujúcej legislatívy,
2. informovať aktérov a aktérky, nabádať ich k činnosti a vytvárať partnerstvá pre lepšie spoznanie problematiky rovnosti žien a mužov a efektívnejšiu koordináciu činnosti aktérov a aktérok ako aj *používanie rodovo citlivého jazyka* (orgánov verejnej moci, volených predstaviteľov, sociálnych partnerov, zástupcov tretieho sektora a najmä mimovládnych organizácií), *vytvárať rodovo citlivé politiky a uplatňovať rodovo citlivé východiská pri akejkoľvek činnosti*,
3. zakomponovať konkrétne aktivity súvisiace s implementovaním rodovej rovnosti do jednotlivých politík, programov a akčných plánov, doplnené o kvantifikované ukazovatele dosiahnutia vytýčených cieľov. Ide o iden-

¹³ Gender mainstreaming pre Slovensko. Stránka Odboru rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. [online]. [cit. 06.10.2011]. Dostupné na internete: <http://www.gender.gov.sk/index.php?id=729&sID=0ec063c3f513032aeac2bd5ff1412d>

tifikáciu oblastí s potenciálom pre rozvoj rodovej rovnosti, a to vo všetkých verejných politikách,

4. systematicky vyhodnocovať politiky na základe merateľných ukazovateľov (tamže).

Proces riešenia problematiky rodovej rovnosti na Slovensku je charakteristický novými fázami, výzvami a aj problémami, je preto nevyhnutné nastavovať našu politiku pre uplatňovanie gender mainstreamingu tak, aby bol skôr a viac viditeľný pokrok v riešení nasledujúcich problémov: rodové mzdové rozdiely; segregácia žien a mužov v rámci sektorov, odvetví a povolání; disparitné (nerovné) zastúpenie žien a mužov v rozhodovaní; zosúladienie osobného, rodinného a pracovného života; rodová diskriminácia na trhu práce; nedostatočné zohľadňovanie pracovných a rodičovských povinností a rodinných zodpovedností vo vzťahu k ďalším členom a členkám rodiny; problémy vyplývajúce z aplikačnej praxe sociálneho zabezpečenia; násilie páchané na ženách; nedostatočné inštitucionálne zabezpečenie rodovej rovnosti na miestnej a regionálnej úrovni; viacnásobná diskriminácia žien a mužov; migrácia a azyl; zdravie (vrátane sexuálneho a reprodukčného) a služby na podporu zdravia; rodová stereotypizácia; rodová diskriminácia v oblasti rodinného a občianskeho práva (tamže).

Záver

Súčasný stav našej spoločnosti je dôkazom, že civilizácia v takom spoločenskom zriadení, v ktorom má podstatnú časť moci mužský element, nie je trvalo udržateľná. Jednostranné ovládanie sveta nás priviedlo k ekologickým, vojenským aj ekonomickým problémom, ktoré už nie je možné riešiť súperením, dôrazom na výkon či agresívnym správaním. Mnohí muži pochopili, že prítomnosť žien s ich zmyslom pre empatiu a zodpovednosť k budúcim generáciám môže byť prínosom v rozhodujúcich funkciách, prístupných takmer výhradne mužom. Začínajú si uvedomovať nevýhody plynúce zo socializácie zameranej na výkon a vlastný prospech bez ohľadu na následky. Príliš veľké nároky, ktoré na mužov kladie moderná patriarchálna spoločnosť, spôsobujú na jednej strane ich strach zo zlyhania, na strane druhej permanentný stres z preťaženia vedie k nezmyselným a často tragickým rozhodnutiam. Začíname chápať zmysel rovnosti: tak ako v prírode vládne harmónia, aj mužský a ženský element musia byť vo vzájomnej rovnováhe.

LITERATÚRA

- ARCHER, J., LLOYD, B. 2000. *Výchova chlapcov a dievčat*. In : *Aspekt* 1/2000.
- BAČOVÁ, V. 2000. *Súčasný smery v psychológii. Hľadanie alternatív pozitivizmu*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-88910-30-5

- BADINTEROVÁ, E. 1999. *XY Identita muža*. Bratislava : Aspekt. ISBN 80-85549-10-7
- CVIKOVÁ, J., JURÁŇOVÁ, J. 2003. *Ružový a modrý svet* (rodové stereotypy a ich dôsledky). Bratislava : Aspekt. ISBN 80-89140-02-5
- DONČEVOVÁ, S. 2010. *Problém rodu a násilie páchané na deťoch a mladistvých*. Dizertačná práca. Bratislava : FF UK.
- ERIK ERIKSON'S THEORY OF IDENTITY DEVELOPMENT. [online]. [cit. 2011-06-09]. Dostupné na:
<http://www.aui.ma/VPAA/cads/1204/cad-course-1204-rdg-erikerikson.pdf>
- FILADELFIOVÁ, J. 2008. *Ženy, muži a súkromná sféra*. In : *Ona a on na Slovensku*. [online]. Bratislava : IVO. [cit. 2011-15-08] Dostupné na:
<http://www.ivo.sk/5478/sk/publikacie/ona-a-on-na-slovensku-zaostrene-na-rod-a-vek>
- FILADELFIOVÁ, J. *Rodová rovnováha v politickom rozhodovaní*. [online]. [cit. 2011-12-09] Dostupné na:
http://www.esfem.sk/subory/prava/politicka_participacia_zien.pdf
- FILADELFIOVÁ, J., RADIČOVÁ, I., PULIŠ, P. 2000. *Ženy v politike – dôsledok tranzície verejnej politiky?* Bratislava : MPSVR SR. ISBN 80-88991-12-9
- Gender mainstreaming pre Slovensko. Stránka Odboru rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky. [online]. [cit. 06.10.2011]. Dostupné na internete:
<http://www.gender.gov.sk/index.php?id=729&sID=0ec063c3f513032aeac2bdfa5ff1412d>
- Gender mainstreaming. Conceptual framework, methodology and presentation of good practises. [online]. Strasbourg, may 1998. [cit. 26.10.2011]. Dostupné na internete:
<http://www.unhcr.org/3c160b06a.pdf>
- Gender mainstreaming v praxi. Príručka*. 2006. Bratislava : UNDP.
- Gender mainstreaming: dobré skúsenosti z praxe*. 2006. Bratislava : UNDP.
- GILLIGAN, C. 1982. *In a different voice*. Cambridge : Harvard University Press.
- Glosár rodovej terminológie* [online]. [cit. 2011-06-08]. Dostupné na internete:
<http://www.slovník.aspekt.sk/default.aspx?smi=1&ami=1>
- HAVELKOVÁ, H. 2005. Gender a politika. In : Smetáčková, I., Vlková, K. *Gender ve škole*. Praha : Otevřená společnost. ISBN 80-903331-2-5
- JANOŠOVÁ, P. 2008. *Dívčí a chlapecká identita. Vývoj a úskalí*. Praha : Grada. ISBN 978-80-247-2284-9
- KARSTEN, H. 2003. *Weiblich – männlich* (geschlechterrollen durchschauen). München : Reinhardt.
- KICZKOVÁ, Z. 2001. O štruktúre a fungovaní rodových stereotypov alebo prečo je dôležité rozlišovať medzi pojmi pohlavie a rod. In : *Nerovné cesty k rovnosti* (Pohľady na ľudské a občianske práva žien na Slovensku). Bratislava : BICFS.
- KICZKOVÁ, Z. 2006. Rod-gender vo výskume v oblasti spoločenských vied. In : Macháček, L. 2006. *Rod- gender v pedagogickom výskume a praxi*. Trnava : FF UCM. ISBN 80-89220-39-8
- KICZKOVÁ, Z., PIETRUCHOVÁ, O. 2008. Gender mainstreaming ako stratégia presadzovania rodovej rovnosti. In : Kiczková, Z., Szapuová, M., Zezulová, J. *Úvod*

- do rodových štúdií.* (Gender mainstreaming vo vzdelávaní na vysokej škole). Bratislava : Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-2637-7
- KOBOVÁ, L. 2010. Feministické je politické: problémy feministickej politickej teórie. In : Kiczková, Z., Szapuová, M., Zezulová, J. *Úvod do rodových štúdií.* (Gender mainstreaming vo vzdelávaní na vysokej škole). Bratislava : Univerzita Komenského. ISBN 978-80-223-2637-7
- MACHÁČEK, L. 2006. *Gender a pedagogický výskum: výsledky a výzvy.* In : Macháček, L. 2006. *Rod- gender v pedagogickom výskume a praxi.* Trnava : FF UCM. ISBN 80-89220-39-8
- MILLET, K. 1998. Sexuální politika. In : *Dívčí válka s ideologií.* Praha : Sociologické nakladatelství, 1998. ISBN 80-85850-67-2
- Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů.* 2003. Brno : Nesehnutí. ISBN
- RENZETTI, C., M., CURRAN, D., J. 2003. *Ženy, muži a společnost.* Praha : Karolinum. ISBN 80-246-0525-2
- SZAPUOVÁ, M. 1998. Kategória rodu vo feministickom diskurze. In : *Aspekt* 1/1998. *Zamestnanosť slovenských mužov rastie. Ženy zaostávajú.* [online]. [cit. 2011-09-13]. Dostupné na:
<http://www.euractiv.sk/socialna-politika/clanok/zamestnanost-slovenskych-muzov-rastie-zeny-zaostavaju-011657>
- ZÁBRODSKÁ, K., BLATNÝ, M. 2005. Rodová přesvědčení a rodové aspekty sebepojetí adolescentních dívek a chlapců. In : *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, 40, č. 1, s. 30-42.

Silvia Dončevová ukončila štúdium magisterského a doktorandského štúdia na Katedre filozofie a dejín filozofie a Katedre pedagogiky FF UK v Bratislave (študijný odbor sociálna pedagogika pod vedením doc. PhDr. Zlaticy Bakošovej, PhD.). Počas štúdia filozofie absolvovala svoje prvé kurzy feministickej filozofie a ako doktorandka pokračovala v spolupráci s Centrom rodových štúdií pri FF UK v Bratislave. Vo svojej diplomovej a neskôr dizertačnej práci sa venovala rodovej problematike (analýze súčasného stavu rodovej problematiky v oblasti slovenského základného školstva a aplikácii rodovosti do problematiky násilia). V súčasnosti pôsobí ako odborná asistentka na Katedre verejnej politiky a verejnej správy Fakulty sociálnych vied UCM v Trnave.

Mgr. Silvia Dončevová, PhD.
Fakulta sociálnych vied
Univerzita sv. Cyrila a Metoda
Bučianska 4/a
917 01 Trnava
silvia.donceva@gmail.com